

Viktor F E L B E R

* 20. říjen 1880 Svitavy

† 1. červen 1942 Praha-Kobylisy

technik

Narodil se 20. října 1880 ve Svitavách v rodině tamního českého železničního úředníka Eduarda Felbera. Reálku absolvoval roku 1898 v Praze-Karlíně a poté studoval na ČVUT obor strojního inženýrství. Druhou státní zkoušku složil s vyznamenáním v prosinci 1902; jako vůbec první strojař obhájil v roce 1903 doktorát technických věd s disertační prací na téma „Teorie a konstruktivní návrh rotační pumpy“. V následujícím roce krátce pobýval v Paříži, potom praktikoval v karlínské strojírně firmy „Breifeld a Daněk“. Roku 1905 se oženil s Eugenií roz. Matoušovou (nar. 1883), s níž měl syny Eugena (nar. 1907) a Julia (nar. 1908) a dceru Libuši (nar. 1916).

Felber sledoval již od svých studií akademickou dráhu. Od 1. 10. 1903 působil na katedře technické mechaniky a teoretické nauky o strojích pražské české techniky jako asistent prof. Josefa Sasky (1848-1930). V roce 1908 se habilitoval pro obor technické mechaniky a byl druhým soukromým docentem oboru strojního inženýrství; přednášel přitom nejen kapitoly z technické mechaniky, ale také aeronautiky. Roku 1911 byl jmenován mimořádným a po vzniku samostatného Československa s platností od 1. 9. 1919 řádným profesorem výše uvedeného oboru. Na letní prázdniny 1919 se dobrovolně přihlásil k tzv. studentské rotě. Po smrti prof. Sasky byl dlouholetým přednostou ústavu technické mechaniky a termomechaniky. Ve studijním roce 1920-21 byl děkanem Vysoké školy strojního a elektrotechnického inženýrství ČVUT, v letech 1930-31 pak i rektorem ČVUT. Od asistentury až po řádnou profesuru a v jejím průběhu byl vědcem neobvyklé pracovitosti. Publikoval četná vědecká a odborná pojednání v českých i cizojazyčných odborných periodikách, v letech 1905-07 a 1911 přispíval rovněž do OSN. Byl autorem několika významných patentů jako např. o odstředivém kompresoru s kapalinou, o čerpadlech bez pístu, o spalovacích turbinách a plynových turbinách aj. Byl však činný všestranně – zajímal se o problémy studia na vysokých školách, a to zejm. technického směru, o sociální problémy studentů, o patentní politiku (r. 1925 byl jmenován mimořádným členem Patentního úřadu ČSR), ale i o letectví. O tom svědčí skutečnost, že jej MNO roku 1922 jmenovalo řádným členem poradního sboru Vojenského vzduchoplaneckého ústavu.

Ve své odborné činnosti se Felber systematicky věnoval zejm. mechanice tuhých těles, hydraulice a termomechanice, k nimž publikoval, zpravidla pouze litograficky, obsáhlé učebnice. První byly „Reálné základy všeobecné mechaniky“ (1913), následované „Technickou mechanikou“, konkrétně „Mechanikou bodu“ z roku 1918, v níž v uceleném souboru podal základní mechanické pojmy a zákony. Na ni navázala „Kinematika“ (1919), „Prutové soustavy“ (1920) a „Statika tuhého tělesa a hmotných soustav“ (1922); nevyšla jeho „Dynamika soustav“, kterou rovněž zamýšlel. Práce z další oblasti, jež řešila základní poznatky z hydrostatiky a hydrodynamiky, případů spojitého i nespojitého pohybu, byla „Hydraulika a termodynamika“ poprvé publikovaná (opět pouze litograficky) již roku 1909, ve druhém vydání roku 1917 a ve třetím zkráceném vydání pak roku 1931. V další oblasti – termomechanice – publikoval (opět pouze litograficky) roku 1921 a 1925; části upravené verze přešly do druhého svazku „Technického průvodce“, v němž Felber pojednal o základech energetiky, termomechanice plynů i par, pohybu vzdušnin a tepelných obězích. Opomenut by neměl být ani jeho přínos k popularizaci letectví. Základy aeronautiky (leteckou mechaniku) a problematiku létání přiblížil

v první části druhého dílu „Leteckého průvodce“. Během své dlouhé pedagogické kariéry posoudil rovněž velké množství studentských prací, které byly v jeho případě vlastně samostatnými studii. Felberův dlouholetý přítel a kolega profesor Jaroslav Hýbl (1882-1950) charakterizoval jeho metodu následovně: „Metoda zpracování látky, které používal profesor Felber ve všech svých pracích, bylo řešení otázky v nejobecnější formě. Odůvodnění možností nedbáním určitých veličin pro dané případy při aplikaci na skutečné případy dospíval pak ke zjednodušení, případně jednoduché formě konečného praktického použití. Tento postup, vyžadující někdy pro počáteční obecnou formu složitějšího matematického vyjádření a mající výhodu všestranného pohledu do různých možností i vhodnosti použití řešení pro dané jeho praktické využití za daných předpokladů, měl někdy nevýhodu, že k výsledku, mnohdy jednoduchému, se dospívalo po poměrně delší cestě a za použití složitějších výkonů matematických.“ (J. Hýbl, Viktor Felber: 14-15)

V meziválečné době doznala Felberova práce obecného uznání – stal se členem MAP (od 1920), mimořádným členem ČAVU (od 1928), ČTA a taktéž činným členem Slovanského ústavu (od 1929). Jako pedagog proslul zodpovědným přístupem ke studentům, vysokým počtem přednášek (13 hodin týdně po celý rok) a vynikající rétorikou a náročností na znalosti posluchačů. Silně se angažoval v podpoře studentských sociálních požadavků. Spolek posluchačů a absolventů strojího a elektrotechnického inženýrství ho za tyto zásluhy jmenoval čestným členem. Na počátku 30. let nicméně došlo ke sporu mezi akademickým senátem Vysoké školy strojího a elektrotechnického inženýrství a Felberem kvůli dosavadní praxi při zkouškách studentů z technické mechaniky, kdy Felber trval na dosavadním, rigoróznějším způsobu zkoušení. Tento spor, jenž se vlekl a skončil až roku 1935 „dobrovolným“ odchodem Felbera do výslužby ze „zdravotních důvodů“, měl nicméně složitější pozadí. Sám Felber jej popsal takto: „Moje nespokojenost s poměry stoupala v posledních letech, kdy jsem konstatoval, že dosavadní snažení o nápravu bylo by marné a že nastává zjevný úpadek vědomosti i mravní úrovně posluchačů a roste lhostejnost valně jeho části ke studiu vůbec.“ (A ČVUT Praha, os. spis) Už předtím se Felber vzdal různých funkcí: v redakci časopisu Technik, ve spolku Mensa academica českých vysokých škol pražských, ve Sboru sociální péče o československé studentstvo, ve Spolku Hlávkovy studentské koleje a Spolku koleje posluchaček vysokých škol v Praze – ač jej senát ČVUT žádal, aby ve funkcích setrval, ale nakonec Felberovy rezignace ve funkcích přijal. Než Felber odešel do výslužby, měl roční placenou dovolenou. Penzista Felber však na školu nezanevřel, přednášel na ní jako soukromý docent.

V druhé polovině 30. let se Felber stále více věnoval rovněž filosofickým a sociálním problémům. Přiklonil se k etokratickému hnutí, podle jehož zásad se snažil promýšlet a formulovat novou praktickou etiku, a to zejm. ve spojitosti s hospodářstvím. Roku 1934 publikoval svůj „Řád mravní a hospodářský“, což byl pokus o soustavné axiomatické vybudování společenské etiky jako základu lidského spoluzítí, harmonie přírodních věd založených na energetice. V tomto rámci se v plné šíři věnoval rovněž vztahu přírodních a humanitních věd.

Okupace zbytku českých zemí roku 1939 působila na Felbera velmi depresivně, nicméně se snažil navrhovat nové společenské zřízení („Národní a sociální stát“ z roku 1939). Jestliže se po druhou polovinu 30. let neustále prohlubovala jeho skepse vůči tehdejší oficiální politice, pak příchod nacismu jej přivedl ke zvýšenému zájmu o marxismus a leninský komunismus. Od svého syna Julia, jenž byl členem sociální demokracie, si nechával nosit marxistickou literaturu a pilně se rovněž začal učit rusky. I když se měl již předtím angažovat pro vojenskou odbojovou skupinu kolem vysílačky „Golem“, do odboje se naplno a s vědomím možných konsekvencí zapojil až v polovině září 1941, kdy byl osloven ilegálním vedením KSČ, aby přistoupil k formujícímu se Národnímu revolučnímu výboru inteligence, který vedl Vl. Vančura. Felber i jeho syn Julius souhlasili; Felber se stal zodpovědným za oblast osvěty a vzdělávání. Pražské gestapo po jeho zatčení, k němuž došlo v rámci rozsáhlé razie v oblasti Velké Prahy 11. 5. 1942, o týden později Felberovu odbojovou činnost popisovalo následovně: „Protektorátní příslušník, vysokoškolský profesor ve výslužbě, Viktor Felber... vstoupil do kontaktu s výborem, o němž jsem se zmíňoval ve svém denním raportu č. 30. Na základě několika instrukcí Kropáčka (PhDr. Pavel Kropáček – pozn. aut.), vypracoval Felber

několikastránkové provolání k 1. máji. V tomto provolání byla veškerá česká inteligence vyzvána, aby se přidala k Národnímu revolučnímu výboru s cílem, aby bylo možno jednotně vystupovat proti německým zájmům. Provolání vyzývá k vytvoření buněk, které by v případě generální stávky nebo ozbrojeného povstání jistým systémem měly spolupůsobit. Ve svých dalších provoláních se Felber obracel na jednotlivé profesní skupiny české inteligence a dával těm samým linie pro aktivní odbojovou práci, kterou mohou vykonávat v oblasti svého povolání... Vysokoškolský profesor Felber měl v založeném Národním revolučním výboru české inteligence zastupovat zájmy vysokoškolských učitelů. Felber také pracoval na reformě vysokoškolského studia a diskutoval ji s ostatními bývalými profesory české univerzity. Tato vysokoškolská reforma měla být uskutečněna okamžitě při znovuotevření univerzity.“ (NA Praha, 109-4-1413) Tentýž den bylo zatčeno dalších patnáct osob, mezi nimi i Felberův mladší syn Julius. Dcera Libuše zatčení popisovala takto: „Bylo přesně šest hodin ráno. Německá přesnost ve všem. Ještě jsme spali. Nepřetržitě zvonění, pak rány na dveře. Skok k oknu, před domem auto, gesto! Nechtěli čekat, tatínek se musel bonem obléci, ani nasnídat ho nenechali.... Otec mlčel, jen se na nás vděčně podíval, pamatuji dodnes ten pohled na rozloučenou.“ (L. Felberová-Ježková, Můj táta, in: Květy 1968: 34) Zatčen nemohl být nejstarší syn Eugen, který působil jako cukrovárenský technik v Teheránu a vstoupil do čs. zahraniční armády.

Po krátkém věznění ve vazební věznici v Praze-Pankráci byl Felber odsouzen za „poskytování úkrytu osobám nepřátelských říší a udržování spojení s nimi“ (ABS Praha, 325-2-6) a ve věku šedesáti dvou let spolu se synem Juliem 1. 6. 1942, se spisovatelem Vl. Vančurou a dalšími 15 zatčenými v době druhého stanného práva za heydrichiády zastřelen na kobyliské strelnici.

Roku 1946 byla po Felberovi pojmenována posluchárna strojní fakulty v budově ČVUT na Karlově náměstí. Roku 1969 mu byla odhalena pamětní deska na vile v Hradešinské ulici č.p. 9 na pražských Vinohradech, v níž se svou rodinou bydlel. Roku 1977 byl ČST natočen krátký dokumentární film, který ale nemohl být nikdy uveden. Od roku 1964 uděluje ČVUT pamětní medaili Viktora Felbera podle návrhu M. Stejskala za zásluhy o rozvoj ČVUT. V rodných Svitavách je po něm pojmenována ulice a roku 1994 mu i zde byla odhalena pamětní deska.

Prameny a literatura

A ČVUT Praha, os. spis Felber Viktor č. 38; NA Praha, ST, kt. 87 (109-4-1413); tamtéž, PŘ Praha II 1941-50 kt. 2044, F323/10 Felber V.; A KPR, Felber V.; AMV 2M 12258 a 325-2-6 a S-53-4
ČVUT v Praze 1938-1945, Praha 1948: 50-51; L. Felberová-Ježková, Můj táta, in: Květy 1968 (14.9.): 34; Zpravodaj Strojní fakulty ČVUT 1971/72, č. 7; E. Felber, in: Hlas revoluce 1990; Sto let od narození profesora ČVUT Viktora Felbera, in: Hlas revoluce; J. Petr, Viktor Felber, Svitavy 1990; I. Kraus, Dějiny technických věd v českých zemích, Praha 2004; ČBS I: 304.

Dílo:

V chronologickém přehledu uvedeno u J. Hýbl, Viktor Felber, Praha 1946: 30-31.